

NAKLADNIŠTVO KAO DIO OBRAZOVANJA ODRASLIH

Željko Obad
zeljko.obad@zg.ht.hr

Svrha proučavanja literature je u tome da učenik čitajući djela ta djela dovede u svezu s vremenom i prilikama i shvaćanjima pišćevim, i bolje shvati svoje vrijeme u kojem mu je živjeti i raditi.

Albert Bazala

Sažetak

U okviru osnovne teme o 110 godina obrazovanja odraslih u Pučkome otvorenom učilištu Zagreb posebno je razmotrena nakladničku djelatnost u tom razdoblju. Nakladnički poduhvati prikazani su kronološki, izdvajajući nekoliko ključnih dijelova ukupnog razvoja društva i u tom sklopu Sveučilišta.¹

Pisana komunikacija s polaznicima putem tematskih publikacija, novina i časopisa, letaka i plakata, interneta, društvenih mreža obilježila je nakladništvo u ovih 110. godina. Tiskana građa ujedno je i najpouzdanije svjedočanstvo svih promjena kroz različite publikacije za polaznike, od onih kratkoročnih za potrebe jednoga obrazovnog ciklusa, primjerice kao što su nastavni rasporedi i programi, tiskovine za marketing i promidžbu (letci i brošure) te izdanja koja imaju dugotrajniju vrijednost, npr. priručnici za uporabu u nastavi, knjige različitih sadržaja dobrim dijelom vezane uz obrazovanje ali i one koje su različitim koncepcijama uloge POUZ-a bile šarolikih naslova i sadržaja.

Ključne riječi: *Bazala; nakladništvo; obrazovanje odraslih; Pučko sveučilište, RS „Moša Pijade“; tržište.*

Važno je na početku napomenuti kako je razvoj ovog Učilišta bio vrlo važan za razvoj cjelokupnog obrazovanja odraslih u Hrvatskoj i da je ova ustanova bila rasadnik novih ideja obrazovanja odraslih, a time i nakladništva.

U ovom ćemo radu prateći razvoj Pučkog otvorenog učilišta posebnu pozornost posvetiti nakladništvu, a pod poslovima nakladništva podrazumijevamo sljedeće:

¹Tu prije svega mislim na promjene vezane uz politiku odgoja i obrazovanja, na značajne tehnološke promjene u ovih stotinjak godina te obrazovanost stanovništva

- 1) Konceptualno osmišljavanje publikacije, odabira teme, suradnika-autora.
 - 2) Definiranje metodičko-didaktičkog instrumentarija, jezika i stila publikacije. Iako je to dijelom posao autora, bez suradnje s urednicima u nakladništvu rijetko bi se realizirala krajnja zadovoljavajuća publikacija.
 - 3) Uređivanje sadržaja: redaktura kao najvažniji dio koji je zapravo stručno i kritičko čitanje teksta i interveniranje u sadržaj, provjera činjenica i podataka koji se tu nalaze te promišljanje o mogućnostima provedbe i učincima predviđenog teksta i ilustracija za korisnike publikacije, zatim dodatno traženje mišljenja stručnjaka, vezano uz temu, kao što je recenzija, lektura i korektura.
 - 4) Grafičko-likovno oblikovanje, odnosno dizajn publikacije, izrada ilustracija i priprema fotografija kako bi grafički i likovni prilozi svojom vrstom, brojem i veličinom bili prilagođeni onima kojima je izdanje namijenjeno.
 - 5) Prijelom i priprema za tisak, procjena naklade, postupci u doradi od savijanja, plastificiranja, uvezivanje, umetanja, pakiranje te planiranje post proizvodne faze, od skladištenja do prodaje i distribucije onima zbog kojih su rađeni pojedini naslovi.
- Naravno, znamo da to za publikacije u nastavi obrazovanja odraslih nije kraj. Zbog različitih propisa ona često mora proći složen proces odobravanja nadležnih institucija. Čak ako je to i interno, dopunsko nastavno sredstvo, važno je poznavati i uskladiti se s nizom zakona, pravilnika i drugih propisa, a posebno s nastavnim planom i programom za pojedine predmete obrazovanja odraslih.

Prvo razdoblje - djelovanje A. Bazale i pučka sveučilišna predavanja do 1945. godine

Organizirani oblici obrazovanja odraslih u Hrvatskoj javljaju se početkom 20. st. ponajprije radi opismenjavanja, odnosno svladavanja temeljnih vještina čitanja i pisanja. Zagrebački su studenti godine 1905. osnovali *Društvo hrvatskih sveučilišnih građana za pouku analfabeta* (kasnije *Klub ABC*), a 1906. osnovano je *Hrvatsko društvo za pučku prosvjetu*. Iako postoje i namjenska izdanja za opismenjavanje odraslih, mahom se koriste udžbenici za djecu. Vrijedno je pritom spomenuti Franju Anderlića, autora prve hrvatske Abecedarke za odrasle (Zagreb, 1905.), i udžbenike Stjepana Ratkovića i Stjepana Bosanca za opismenjavanje odraslih tijekom dvadesetih i tridesetih godina 20. st. Slična su bila društva sa zadatkom opismenjavanja osnivana i u drugim gradovima osim Zagreba, kao npr. *Seljačko sveučilište*², *Seljačka sloga*, *Hrvatsko kulturnog društva „Napredak“* i *Seljačko kolo*. Bila je to prije svega kampanja da se smanji nepismenost. Na području današnje Republike Hrvatske opća stopa nepismenosti bila je godine 1921. 37,5 %, a 1931. se smanjila na 31,5%.

²Seljačko sveučilište, koje je pokrenuo 1928. Andrija Štampar a vodio dr. Jure Turić sve do 1940., bilo je poznato po petomjesečnim zimskim tečajevima za seoske gospodare i tromjesečnom proljetnom tečaju za seoske kućanice. S diplomom o položenom tečaju i značkom (četiri lista djeteline) polaznici su bili veza između zdravstvene službe i stanovnika.

Godine 1907. Albert Bazala, po uzoru na slične europske pothvate, pokreće projekt *Pučka sveučilišna predavanja*. To je bio svojevrsni odmak od samog opismenjanja jer je koncept bio neformalno obrazovanje odraslih putem tematskih tečajeva (ciklusnih predavanja), predavanja i posjeta kulturnim ustanovama (ono što su kasnijih godina kao svoju osnovnu programsku djelatnost imala narodna sveučilišta). U samom početku pučkih sveučilišnih predavanja nije bilo popratne literature, ali za one koji su željeli više doznati moglo se to iz tzv. Poučne knjižnice Matice hrvatske³ u kojima je jedan od suradnika bio i A. Bazala. Utjecaj Bazale u tadašnjoj intelektualnoj sredini bio je vrlo značajan. Ne treba zaboraviti da je on, uz aktivnosti na razvoju Pučkog sveučilišta, djelovao u nekoliko vrlo značajnih institucija Hrvatske. Bio je predsjednik JAZU-a od 1933. do 1941., rektor Sveučilišta u Zagrebu 1932.-1933., odbornik, tajnik i predsjednik u Matici hrvatskoj (1927.) te vrlo cijenjeni dekan i profesor filozofije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

Vratimo li se na Pučko sveučilište tijekom 1922. i 1923. godine u njegovoj nakladi i uredništvu izlazi *Zbornik za pučku prosvjetu*, prvi andragoški časopis u Hrvatskoj. Ovaj časopis u ono doba predstavljao je prvi i jedini pokušaj ozbiljnog tretiranja i praćenja problematike obrazovanja odraslih. Zbornik je imao 60 – 80 stranica s različitim rubrikama. Na početku su to bili članci i rasprave, zatim vijesti o narodnom obrazovanju kod nas i u svijetu, izvještaji o radu Pučkog sveučilišta, ali i praćenje rada drugih ustanova koje su unapređivale pučku prosvjetu. Uz našu, tada skromnu literaturu uredništvo je pratilo strane izvore, pregled časopisa te nešto što nakon ovih stotinjak godina ima posebnu vrijednost – objavu sitnih vijesti o radu pojedinih ustanova pučkog obrazovanja kod nas i u svijetu.

Ukupno osam brojeva Zbornika sadržavalo je oko 320 stranica teksta. Zadnji broj (dvobroj 3-4, 1923.) izašao je na početku 1924. godine, nakon čega je zbog nerazumijevanja tadašnjih vlasti i nedostataka financijske potpore prestao izlaziti. Zanimljiva je konstatacija koja je došla iz Pučkog sveučilišta, a nažalost ponavljala se i u proteklih stotinjak godina: „...*Mi smo, nažalost, takva sredina koja se može pohvaliti s vrlo malo slučajeva u kojima su imućnici od svog imetka davali za kulturne svrhe. Dvoje je samo moguće: ili se kod nas vrlo rijetko dogodi da je imućan čovjek ujedno i čovjek koji razumije i cijeni kulturu, ili su naši imućnici tuđinci koji ne osjećaju da bi dajući za kulturne svrhe davali svome narodu*” (*Alma mater Croatica*, 1938./39).

Usprkos financijskim i drugim teškoćama određeni “nakladnički” posao u smislu kako smo na morao se i tada obaviti. To je prije svega tiskana promidžba predavanja i izradu plakata (često s petnaestodnevnom rasporedom), okružnica te objave u novinama. Tom vrstom „nakladničkog“ posla netko se morao baviti. Samo za izradu formulara,

³Knjige Poučne knjižnice Matice hrvatske odigrale su presudnu ulogu u popularizaciji humanističkih i posebice prirodnih znanosti u Hrvatskoj. U toj ediciji objavljeno je (od 1878. do 1912.) 37 pionirskih znanstveno-popularnih djela i prvih znanstvenih sinteza hrvatskih autora o hrvatskoj povijesti i zemljopisu (Tadija Smičiklas, Vjekoslav Klaić, Radoslav Lopašić), o zemljopisu Europe (I. Hoić), o biljnom i životinjskom svijetu (Mišo Kišpatić, Stjepan Gjurašin, Ribe), o ekonomiji i demografiji (Fran Milobar, Stjepan Radić), o filozofiji (Albert Bazala), a posebice o prirodnim znanostima – geologiji, kemiji, fizici, meteorologiji i astronomiji (Bogoslav Šulek, Mišo Kišpatić, Oton Kučera).

tzv. upisnice uz određenu minimalnu ulazninu za pojedinačna predavanja i cikluse predavanja (kola), moralo se obaviti uz urednički posao isplate nagrada predavačima-autorima⁴. Poznato je da je Pučko sveučilište objavilo i neka predavanja i prigodne publikacije, što je ujedno bio jedan od izvora prihoda, uz povremene državne pomoći i potpore grada Zagreba.

Organiziranjem srednjoškolskih ekstenzija - budućih narodnih sveučilišta, Pučko sveučilište u Zagrebu postaje svojevrsna središnjica kako programska tako i za posudbu pomagala - knjiga, projekcijskih aparata, filmova. Iako je težnja i programska orijentacija Sveučilišta bila da *“prava kultura mora biti nošena od zajednice”* ta *“hrvatska majka hraniteljica”* zbog sve izraženijih sukoba struja koje su bile za napredak prosvjete i onih koji su smatrali da je ideja *“Prosvjetom k slobodi”* beskorisna i gdje je poslušnost najveća vrlina i najdublji realitet, obilježila je zrelo doba Pučkog sveučilišta (tridesetih godina 20. stoljeća).

Nakladništvo kao samostalna cjelina u današnjem smislu nije se gotovo ni naziralo u Pučkom sveučilištu, osim prigodnih skromnih izdanja. Ipak, vide se neke svijetle točke i u tom razdoblju obrazovanja odraslih izvan Pučkog sveučilišta. To je zdravstveno prosvjećivanje odraslih u Higijenskom zavodu Škole narodnog zdravlja, osnovanom 1926. godine kao središnjom ustanovom programa socijalne medicine koji je promicao Andrija Štampar i koja je imala stabilnije izvore financiranja. Uz brojna predavanja i tiskovine Škola narodnog zdravlja je za potrebe a zdravstveno-socijalno-pedagoškog rada razvila bogatu produkciju zdravstveno-obrazovnih filmova pa je zaslužna i za prvu *kinofikaciju* Hrvatske te za stvaranje osnova vizualne pismenosti i filmske kulture.

U ratnom razdoblju, od 1941. do 1945., Nezavisna država Hrvatska je donijela naredbe i odredbe kojima definira opismenjavanje odraslih civila i vojnika. Sljedeće godine (1942.) počinje izlaziti časopis *“Prosvjetni život”*. Od 1943., kada je dr. Julije Makanec imenovan ministrom narodne prosvjete, tiskan je veći broj propagandnih publikacija posebno za mladež koja je trebala biti odgajana u novoj državi u novom duhu Nezavisne države Hrvatske.

Prosvjetna aktivnost na području pod nadzorom partizana pojačava se formiranjem Zemaljskoga antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (1943.), odnosno njegova Prosvjetnog odjela.

Nakladništvo nakon Drugoga svjetskog rata

Nakon Drugoga svjetskog rata širi se mreža analfabetskih tečajeva te produžnih tečajeva, narodnih knjižnica, čitaonica, narodnih sveučilišta. Osnivaju se kulturno-prosvjetna društva, a od pedesetih godina 20. st. tzv. narodno prosvjećivanje prerasta u posebno područje društvene skrbi za obrazovanje odraslih. Gotovo po istim programskim

⁴Odbor za priređivanje pučkih sveučilišnih predavanja, čiji je tajnik od prvih dana bio dr. Bazala, glavni je pokretač i inicijator svih poslova Pučkog sveučilišta. Tridesetih godina 20. st. tajničke poslove obavljali su: dr. Stjepan Matičević, dr. Vale Vouk, dr. Milovan Gavazzi, dr. Vladimir Filipović.

pravilima Pučko sveučilište pretvara se godine 1946. u Centralno narodno sveučilište. Vrijedno je spomenuti kako samo godinu dana od osnivanja Centralno narodno sveučilište prelazi, u pogledu materijalnih izdataka, na samostalno financiranje. Koliko je to u ono vrijeme stroge planske privrede na jednoj strani olakšica, na drugoj je bila otežavajuća okolnost, a ta „samostalnost“ prati Sveučilište svih godina do danas.

Upravna tijela i u Centralnom narodnom sveučilištu i u Narodnom sveučilištu (koje je tako preimenovano 1954.) imenovana su s državne ili gradske razine.

Oblik rada koji je bio karakterističan za ranija razdoblja prelazi sve više na trajnije obrazovne oblike. Čini se da su u tom rasadniku prosvjetnog rada i obrazovanja odraslih to počeci osamostaljivanja uspješnih djelatnosti Sveučilišta, kao na primjer Škola za strane jezike osnovana 1953. godine, zatim večernja gimnazija, dopunsko stručno obrazovanje radnika u trgovini i ugostiteljstvu, tečajevi higijenskog minimuma, katedre za idejno-političko i društveno-ekonomsko obrazovanje, kulturno-prosvjetna djelatnost među mladima za razvijanje filmske kulture za djecu... To je razdoblje velikog uspjeha tribina. Svakako valja spomenuti tribinu „Književni petak“ ili „5 minuta poslije 8“ te filmska predavanja uz umjetnička filmska djela. Sve vrijeme do ujedinjenja s Radničkim sveučilištem velik problem bio je i s prostorom jer je Narodno sveučilište djelovalo na više lokacija, a uz gradsko narodno sveučilište osnivaju se i općinska narodna sveučilišta.

Gdje je u svemu tome nakladništvo?

Svojevrsna samostalnost Sveučilišta rezultirala je nedostatkom sredstava tako da Narodno sveučilište nije uspjelo objaviti veći broj svojih predavanja. Ukupno je bilo tiskano 13 predavanja u dvanaest brošurica, od čega je 10 knjižica objavljeno u nakladi Centralnoga narodnog sveučilišta. Časopis „Narodno sveučilište“ od svog osnutka, na početku 1955. godine, donosio je u cjelini po jedno do dva uzorna predavanja u svakom svom broju. Postojali su uvedeni standardni plakati Narodnog sveučilišta, koji su se objavljivali na mnogim mjestima u gradu u za to posebno *određenim ormarićima*. U tisku je bilo napisa kako o pojedinim predavanjima tako i o djelovanju Narodnog sveučilišta u cjelini. Vjesnik 1954./1955. redovito u svojoj rubrici „Aktualna predavanja“ donosi prikaze značajnijih predavanja Narodnog sveučilišta. Čini se da se po nekim uzorima tada vrlo aktivnoga Radničkog sveučilišta „Moša Pijade“ mijenjaju i pravila o radu Narodnog sveučilišta i dopušta se proizvodnja i plasman proizvoda nastalih iz rada na odgojno-obrazovnoj, izdavačkoj i filmskoj djelatnosti distribuciji filmova.

Radničko sveučilište „Moša Pijade“

Pedesete godine u 20. st. bile su vrijeme ekonomskog procvata i najvećih stopa rasta. Jugoslavija se u to vrijeme pridružila klubu zemalja s najbržim gospodarskim rastom na svijetu s BDP-ovim stopama između 10 i 15 posto. Sve je to uvjetovalo uvođenje novih modernijih tehnologija u gospodarstvu. Specijalizacija i postupno otvaranje prema svijetu tražila je sve više kadrova koji su osposobljeni za nove zahtjeve. Poduzeća su

tražila da se uz redoviti sustav osnuje ustanova obrazovanja odraslih koja će odgovoriti novim potrebama gospodarstva. U tom duhu zahtjeva stvara se izvanškolski sustav za izobrazbu radnika koji će se s vremenom pretvoriti u vrlo moderno opremljenu kulturnu i političko-obrazovnu instituciju.

To je razdoblje vrlo organiziranog djelovanja, uz vrlo solidnu financijsku i drugu potporu državnih tijela. Obrazovanje odraslih se institucionalizira i poprima obilježja sustava. To se može reći i za nakladništvo koje nikad u sveučilištima nije doseglo onu razinu stručnosti, organiziranosti i brojnosti biblioteka i različitih izdanja kao izdavaštvo RS "Moša Pijade" u razdoblju 1957. - 1970. Zašto je to tako možda najbolje ilustriraju samozatajni Veseljko Velčić i Vlado Velčić te Veljko Marković u knjizi "Radničko sveučilište u obrazovanju kadrova iz privrede" iz koje prenosimo dio o nakladništvu:

"Izdavačka djelatnost Sveučilišta svojevrstan je oblik stručnog rada putem kojega se prema određenim zahtjevima, normama i postupcima na organiziran i sistematičan način osigurava publiciranje izdanja koja su *prvenstveno u službi osnovnih funkcija Sveučilišta*, a istodobno i šire društvene zajednice. Izdavačka djelatnost je sastavni dio stručnih zadataka Sveučilišta. Prema tome, to je djelatnost koja je postavljena na širem planu od funkcije jedne stručne službe iz čijih okvira prelazi na razinu i u kompetenciju cijele ustanove.

Izdavačka djelatnost je bazirana na ciljevima i zadacima Sveučilišta i na taj način postaje sredstvo u obrazovnom procesu. Izdavanje publikacija stručne literature i periodika mora biti, unaprijed utvrđeno i usklađeno s perspektivnim planovima rada Sveučilišta, a realizirano putem godišnjih planova (...). Izdavačka djelatnost Sveučilišta orijentirana je na sljedeća tematska područja 12 (redakcije), u čijim okvirima se realiziraju primjerene publikacije:

- nastavna literatura
- priručna literatura
- andragoško-instruktivna literatura
- prijevodna literatura
- časopis »Radnik i obrazovanje«
- časopis »15 dana« i
- »Informativni bilten«.

(...) Kao središnja stručna služba Izdavački odjel djeluje usko surađujući sa stručnim suradnicima centara, škola i ostalih službi Sveučilišta, nastojeći da svojom nakladom zadovolji potrebe polaznika i stručnih suradnika objavljivanjem odgovarajuće stručne literature i periodike" (RS Moša Pijade, 1964).

Velikom broju suradnika RS "Moša Pijade" (nastavnika, voditelja, urednika) pružalo se također solidno andragoško obrazovanje putem andragoške periodike koja je služila kao dopuna u pripremi za obrazovni rad, ali i kao mjesto gdje su oni svoja andragoška iskustva priopćavali drugima. Spomenimo tu i časopis "15 dana" koji i danas izlazi i služi za estetsko obrazovanje polaznika, a kasnije prerasta u reviju za kulturu i umjetnost.

Svoja iskustva i rezultate rada u pojedinim područjima djelatnosti ovo je Sveučilište tiskalo u biblioteci u vrijednoj arhivskoj publikaciji "Dokumentacija". Tu se mogu naći

planovi rada, dokumentacija poslovanja, dokumentacija istraživanja, analize, izvještaji, zapisnici. Sve je to u provedbeno-tehničkom smislu vodio Izdavački odjel.

Nastavno osoblje Sveučilišta nakon obrade određenoga nastavnog područja imali su se priliku okušati u pisanju priručnika i udžbenika. Uvijek je to bilo uz stručnu pomoć redakcija i samoga Izdavačkog odjela. Ogladni primjerak takvog pristupa je i šapirografirani materijal Izdavačkog odjela „Napomena i sugestija piscu udžbenika“ koji i nakon četrdesetak godina može dobro poslužiti i danas svima koji se bave izdavaštvom u području obrazovanja.

Čini se da je to bilo razdoblje tada uspješne i organizirane nakladničke djelatnosti koja nije bila izvan segmenta obrazovanja odraslih i na tržištu, kao nešto kasnije devedesetih, nego sastavni dio tog procesa. Znalo se koji su i kako moraju izgledati novi programi i kakav će uz to biti i popratni nastavni materijal. Velik dio tih i danas vrijednih priručnika „proizveden“ je upravo u ovoj zgradi, u podrumskim prostorijama, gdje je bila priručna tiskara za tisak i uvez takve vrste literature. Postojao je također posebni odjel za prijepis te uredništvo nakladništva pod vodstvom Milana Ormuša u zadnjem razdoblju djelovanja RANS-a „Moša Pijade“ te prijašnjih urednika Veseljka Velčića i drugih poznatih imena koji su u Izdavačkom odjelu okupljali iskusne, redaktore, lektore, prevoditelje.

Spomenimo neke od biblioteka Radničkog sveučilišta „Moša Pijade“ iz tog vremena „Ekonomska I. i II.“, „Čovjek u proizvodnji“, „Priručnici“ (npr., Tehničko crtanje ili Izbor tekstova), „Programi“ (Strojarstvo, Opća tehnologija), „Sigurnost pri radu“ i „Zaštita pri radu“, „Radničko obrazovanje“, „Udžbenici“, „Kadrovi u trgovini“, „Pristup umjetničkom djelu“, biblioteka „Skripta“ i druge.

Značajni projekt multimedijskog obrazovanja pokrenula je svojom doktorskom disertacijom dr. Maje Špan „Eksperimentalni priloga u multimedijском obrazovanju odraslih“ te značajnim radovima: „Primjena programirane nastave u praksi“ (Špan, 1973), i „Model multimedijskog obrazovanja za samoupravljanje“ (1980). Ovi poluprogramirani priručnici za obrazovanje odraslih temelj su njene inicijative i pokretanja 1993. „Sveučilišta za treću životnu dob“ (Špan, 1973) koje i danas vrlo uspješno djeluje u POUZ-u zahvaljujući trudu i upornosti psihologinje Jasne Čurin.

Značajan trag i znanstveni doprinos kao istraživač u Zavodu za industrijsku andragogiju Radničkog sveučilišta „Moša Pijade“ dao je profesor Nikola Pastuović posebno u području u teoriji cjeloživotnog učenja, s posebnim osvrtom na obrazovanje odraslih te doprinos znanosti o obrazovnim sustavima (Pastuović, 1976; Pastuović, 1978).

Novi koncept reformom obrazovanja u Hrvatskoj (1975./76. godina)

Koncept obrazovanja odraslih radničkih i narodnih sveučilišta solidno učvršćen 60-ih godina znatno je ugrožen reformom obrazovanja krajem 70-ih godina⁵. Slogan „škola i tvornica“ postepeno je oduzimao radničkim i narodnim sveučilištima onu ulogu koju

⁵Idejna osnova tih promjena obrazovanja nalazila se u partijskim dokumentima, a reforma školstva uglavnom se osjetila u vanjskoj formi ukidanja gimnazija i uvođenjem usmjerenog obrazovanja.

su imali u radničkom i tvorničkom obrazovanju prema koncepcijama iz pedesetih. Dosta tromo srednjoškolsko obrazovanje nije se kao sveučilišta moglo fleksibilnije i brže transformirati i postati neke vrsti "specijaliziranog školstva" kakvo su ideolozi te reforme pokušali „uvesti“ iz razvijenih kapitalističkih zemlja poput Njemačke ili Švedske. Reformom se željelo postići srednje obrazovanje koje će svakog polaznika osposobiti za rad i za nastavak obrazovanja ali bez dovoljne podloge u smislu materijalnih sredstava, opreme za praktičnu nastavu, stručnih učitelja i sl. to nije bilo moguće. Ukinute su gimnazije, a srednjoškolsko obrazovanje organizira se u pripremnom (zajedničke osnove nastavnog plana i programa) i završnom stupnju (usmjerenje). Najznačajniji i provedivi udar reforme bio je da *narodna i radnička sveučilišta nisu više imala pravo baviti se formalnim obrazovanjem*. Iako je poznato da se upravo u radničkim sveučilištima prožimaju stručno i opće obrazovanje u najboljem smislu na principima jedinstvenosti općeg obrazovanja i proizvodnog rada.

Sveučilištima u jednom trenutku ostaju samo posebni odjeli za funkcionalno osnovno obrazovanje odraslih radi povezivanja osnovnog obrazovanja sa školovanjem za najjednostavnija zanimanja. U usmjerenom obrazovanju pak provodi se reorganizacije na tragu partijskih dokumenata koje suštinski nisu mijenjale srednjoškolsko obrazovanje ali su radnička i narodna sveučilišta te promijene poprilično uzdrmale. Usmjerenom obrazovanje sa starim kadrovima, organizacijom i tehnologijom provodi formalno promjene koje se svode na vanjska obilježja (promjene nastavnih planova, uvođenje novih predmeta) ali u samim centrima usmjerenog obrazovanja na papiru (nastavnim planovima i programima) piše jedno, a u praksi se provodi drugo – ono naslijeđeno starom praksom i kadrovima bez suštinskih promjena i vizija tadašnje reforme obrazovanja. Sveučilišta pak kao baze radničkog i strukovnog obrazovanja počinju gubiti profitabilne centre iz svog sastava (granski centri, autoškole, škole stranih jezika i sl.) te pod krinkom racionalizacije dolazi do masovnijeg spajanja narodnih i radničkih sveučilišta – pogotovo u gradu Zagrebu.

I promjene koje su se dogodile u školstvu odnosile su se ponajprije na korigiranje zakonodavstva, nastavnih planova i programa te sustava financiranja i upravljanja. Začetci demokratizacije i pluralizma u školstvu ogleđaju se nešto kasnije u osnivanju privatnih škola, cjeloživotnog učenja, alternativnih pedagoških koncepcija i u udžbeničkoj literaturi te stalnim pokušajima, sve do današnjeg dana, uvođenja novih reformi obrazovanja pod patronatom pojedinih stranaka na vlasti.

Desetogodišnje razdoblje integracije sveučilišta vrijeme je traženja koje se privremeno stabilizira godine 1978. spajanjem Narodnog sveučilišta Zagreb te nekoliko općinskih narodnih sveučilišta s Radničkim sveučilištem "Moša Pijade" (formalno je dovršena integracija 1980. g.).

Koncept izdavaštva kakav je bio šezdesetih u svim tim promjenama gubi se ili rasplinjuje u novonastaloj organizaciji RANS-a, a kako to definira tadašnji direktor dr. Sava Bogdanović – „...bili smo *uhvaćeni na suhom*“. RANS se *ourizira* s četiri centra: 1) Zavod za razvoj, izdavačku i bibliotečno-informacijsku djelatnost, 2) CONO - Obrazovni centar za općenarodnu obranu i društvenu samozaštitu, 3) Centar za samoupravljanje i

4) Centar za kulturu. Svaki je OUR imao svoje ciljeve, organizaciju i neformalno svoje nakladništvo. Ovakve samostalne jedinice većim su dijelom bile prepustene tržištu. Centar za kulturu imao je tradicionalno dobru mrežu ustanova s kojima je surađivao, a ostatak će zapamćen u to doba po novim kazališnim traganjima sa Scenom „Moša Pijade” te prvom videotekom u Hrvatskoj, zanimljivim radionicama, od plesnih do kompjutorskih koje su bile okosnica za razvoj u drugim središtima kulture Zagreba i Hrvatske.

CONO je imao potporu u zakonskoj odredbi o potrebi i financiranju ove djelatnosti, a Centar za samoupravljanje je naglo gubio broj tečajeva (osim Sindikalne škole koja je djelovala u sklopu Centra i bila financirana) i usmjerio se na poslove koji su dolazili “slučajno” i znatnim su dijelom bili u nekom smislu “nakladnički”. Spomenimo i kompletno vođenje nekoliko samodoprinosna - pa i onaj za novu bolnicu u Blatu, tiskanje promidžbenog materijala, organiziranje izložbi, istraživanja i sl. Priključak ovom Centru “Komunalnog vjesnika” s četvero zaposlenih iz Stambenog fonda malo stabilizira izvore financiranja. Čini se da se nekad vrlo značajan Zavod za andragogiju, sada nazvan Zavod za razvoj, počeo osipati, što odlaskom najboljih kadrova na fakultet, što umirovljenjem i da se s najznačajnijom djelatnošću obrazovanja odraslih oprostio izdvajanjem nekih organizacijskih dijelova koji su se snašli u tržišnim uvjetima.

Nakladnička i obrazovna djelatnost u samostalnoj Republici Hrvatskoj

U skladu s europskim nastojanjima obrazovanja za sve, i za sve uzraste te demokratizacijom nove države Republike Hrvatske, odlučeno je da se poduzeće nazove Otvoreno sveučilište, poduzeće za obrazovanje, kulturu i informiranje, s potpunom odgovornošću, skraćeno: Otvoreno sveučilište s.p.o. Nekoliko godina kasnije, Zakonom o pučkim otvorenim učilištima, Otvoreno sveučilište postaje javna ustanova - Pučko otvoreno učilište.

Domovinski rat godine 1991. svakako je utjecao i na rad Sveučilišta. Traženje prave uloge Sveučilišta se nastavilo. Početkom devedesetih nakladništvo u Sveučilištu bilo je jedno od rijetkih djelatnosti koje je funkcioniralo i imalo prihode unatoč vrlo otežanim uvjetima ratnog stanja. U našem sastavu tada je bio Komunalni vjesnik i fotokopiraonica koja je pružala usluge vanjskim strankama i time zapravo pokrivala troškove vlastitih fotokopiranih priručnika u nastavi obrazovanja. U to vrijeme nabavljen je i fotokopirni aparat u boji - jedan od prvih u ovom kvartu koji je korišten za neke nastavne materijale u bojama i korice priručnika. Taj, recimo, “uspon izdavaštva” devedesetih u Sveučilištu poticao je i želje za širenjem ovog odjela. Zbog toga je bio evidentan uspjeh u prvim godinama devedesetih, s vrlo dobro organiziranim segmentom za kompletne uredničke poslove i grafičku pripremu.

Silom prilika “otvaranje” tržištu značilo je i novu poslovnu politiku Odjela za izdavaštvo da svojim izdanjima izađe iz pomalo ugašenog segmenta obrazovanja odraslih. Vrlo profitabilna izdanja kao što su Hrvatska božićnica, Pisanica i druge edicije o običajima te vrijedne biblioteke kao što su “Dvojbe i promišljanja” i “Eko biblioteka”, “držale” su financijski ovaj odjel Sveučilišta neko vrijeme. No ono se pri kraju devedesetih aktivnije

otvara programima izvan institucijskoga školskog sustava, najviše onome za osposobljavanje, prekvalifikaciju, dokvalifikaciju i doškolovanje, a time se i nakladništvo postupno ponovno okreće obrazovnim programima. Tu svakako treba spomenuti suradnju s Hrvatskom obrtničkom komorom jer je iz te suradnje proizašlo dvadesetak priručnika i druge građe za obrazovanje obrtnika, njihove majstorske ispite koji održavani i u Sveučilištu. Posebno valja spomenuti velik projekt izrade tzv. *radnih mapa* za učenike srednjih strukovnih škola koje se koriste i danas.

Tada su uhodane biblioteke kao što su "Školska izdanja" i odobrenih osam udžbenika za nastavu u srednjim strukovnim školama, zatim "Informatička biblioteka", kao popratna literatura početkom informatičkim tečajevima koji su organizirani u ovoj ustanovi, a provođeni diljem Hrvatske. Svakako valja spomenuti osposobljavanje i usavršavanje u karijeri i struci te biblioteku "Znanje za sve" za Odjel za osposobljavanje. Najveća srednja škola za obrazovanje i prekvalifikacije odraslih sve više ima svojih priručnika za ovaj oblik obrazovanja.

Ako se nešto kao izazov u nakladništvu vidi u budućnosti ovog Sveučilišta, onda su to upravo te biblioteke. Njih, međutim, valja organizirati sukladno vremenu i potrebama tržišta i ne prepustiti ih pojedinačnim inicijativama. Samo organiziranim nastojanjima Nakladničkog odjela Pučkoga otvorenog učilišta područje izdavaštva može se prilagoditi suvremenim potrebama, u skladu s dostignućima informatičke tehnologije kao i tiskovnim mogućnostima ovoga 21. stoljeća.

Literatura:

Alma mater Croatica, godište 2., šk. god. 1938./39.

Bazala, A. (2007). *Pučka sveučilišna predavanja*, Zagreb, 1907. pretisak u izdanju Pučkog otvorenog učilišta Zagreb, Zagreb, 2007.

Bazala, A. (ured.) (1922/1923) *Zbornik za pučku prosvjetu*, god. 1, br. 1/2 (1922) - god. 2, br. 3/4 (1923/24), Zagreb : Pučko sveučilište u Zagrebu.

Bogdanović, S. (1990). *Obrazovanje - rijeka ponornica : obrazovanje uz rad kao faktor socioprofesionalne pokretljivosti*, Zagreb, Andragoški centar

Macut, P. (2012). Julije Makanac kao duhovni odgojitelj ustaške mladeži, *Intelektualci i rat 1939.-1947. Zbornik radova s Desničinih susreta*. Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet

Novosel, I. (1969). *Stavovi na kojima se temelji rad škole za opće obrazovanje radnika Radničkog sveučilišta „Moša Pijade“*, Radnik i obrazovanje, 5-6. 220-231.

Ogrizović, M. (1964). *Razvitak školstva na oslobođenom teritoriju Hrvatske: (1941-1945)*, Zagreb, Pedagoško-književni zbor.

Pastuović, N. (1976). *Osnove industrijske andragogije*, Zagreb. Andragoški centar.

- Pastuović, N. (1978). *Obrazovni ciklus: opća metodika obrazovanja zaposleni*, Zagreb. Andragoški centar.
- Pregled programa za sezonu 1991/92. (1992)*. Otvoreno sveučilišta, Zagreb.
- Pučko otvoreno učilište Zagreb (2017, studeni 30.). <http://www.pou.hr/hr/index.php/nakladnistvo.html>
- Pučko otvoreno učilište 1907.-1997.*, Otvoreno sveučilište, Zagreb, 1997.
- Stoljetnica - Pučkog otvorenog učilišta Zagreb*, Zagreb, 2007.
- Obrazovanje odraslih u Hrvatskoj*, Zbornik radova, Pučko otvoreno učilište Zagreb i Hrvatsko andragoško društvo, Zagreb, 2003.
- Radničko sveučilište "Moša Pijade" (1964). *Radničko sveučilište u obrazovanju kadrova iz privrede*. Radničko sveučilište "Moša Pijade", str. 161./162.
- Špan, M. (2000). *Obrazovanje starijih ljudi - tajna dugovječnosti*, Pučko otvoreno učilište Zagreb, Zagreb.
- Špan, M. (1973). *Primjena programirane nastave u praksi*, Zagreb, Školska knjiga.
- Ujaković, B. (2005). *ABC za odrasle : opismenjavanje odraslih u 20. stoljeću*, Katalog izložbe Hrvatskog školskog muzeja, Zagreb, Hrvatski školski muzej.
- Velčić, V., Marković, V. & Velčić, V. (1964). *Radničko sveučilište u obrazovanju kadrova iz privrede*, Radničko sveučilište "Moša Pijade", Zagreb.

PUBLISHING AS PART OF ADULT EDUCATION

Željko Obad

zeljko.obad@zg.ht.hr

Summary

Within the basic topic of 110 years of adult education in Open University, the Zagreb School of Economics was particularly concerned about publishing activities in that period. Publishing activities are presented chronologically, highlighting several key aspects of the overall development of the society and within this area of the Open University.

Written communication with participants through thematic publications, newspapers and magazines, leaflets and posters, the Internet, social networks have been activities as part of publishing in these 110 years. Printed material is at the same time the most reliable testimony of all changes through different publications for the participants. From short-term publications to the publication needs of an educational cycle; such as curricula and programs, marketing and promotional prints (leaflets and brochures), as well as editions that have a longer lasting value, for example, manuals for use in teaching. Books of various content were published, that are largely related to education, but also those with different concepts of POUZ's role were various titles and content.

Key words: *adult education; Bazala; market; Open University Zagreb; publishing, RS „Moša Pijade“;*